

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

**Қазақ хандығының құрылуының
550 жылдығына орай ұйымдастырылған
«ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ:
ТАРИХ, ТЕОРИЯ ЖӘНЕ БҮГІНГІ КҮН» атты
халықаралық ғылыми-теориялық
конференция**

МАТЕРИАЛДАРЫ

5-6 маусым 2015 жыл, Алматы қаласы

ЕКІНШІ СЕКЦИЯ/ВТОРАЯ СЕКЦИЯ

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ КӨРШІ ЕЛДЕРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ/
ВЗАИМООТНОШЕНИЯ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА С СОСЕДНИМИ ГОСУДАРСТВАМИ

Кәрібаев Б. Б. Қазақ хандығының құрылуы және тарихи маңызы	122
Жолдасбаев С. Жәнібек ханның ту тіккен хантауы	129
Ташенев М.Ж. Древние столицы казахского ханства и становление государственности	132
Кошанов Б.А. Взаимоотношения казахов и каракалпаков в XV-начале XIX веках	136
Таймасов С.У. О роли суфизма в башкиро-казахских отношениях конца XVII – первой половины XVIII века	137
Хаутала Р. Ранняя европейская реакция по отношению к инвазии монголов в Польшу И Венгрию в 1241–42 годах	140
Michael Hancock-Parmer The creation of Elim-ai	143
Сайлан Б.Кенесары хан тұсындағы көшпелілердің әскери өнері мен ісі.....	148
Мукатаева Л.К. Предпосылки Российской экспансии в Центральную Азию (на примере Казахстана по документам государственного архива Омской области)	152
Абдилдабекова А.М. Личность Абулхаир хана в русских исследованиях XIX века.....	155
Избасарова Г.Б. Шергазы хан и Оренбургские правители	157
Султаналиев Б. Т. Военно-политические крепости Кокандского ханства на территории Северного Кыргызстана.....	160
Жаппасов Ж.Е. XVI-XVIII ғғ. Қазақ хандығы мен орыс мемлекетінің қарым-қатынас тарихының зерттелуі: теориялық-методологиялық мәселелері.....	163
Тасилова Н.А. XVI ғасырдағы қазақ хандығының көрші елдермен байланысы.....	166
Макашева Ж.С., Смагулова А.З., Кумганбаев Ж.Ж. Процесс развития международных отношений в XIII веке на примере внешней политики Золотой Орды.....	169
Құрманалина Н.Н. В.Я. Басин және XVI-XVIII ғғ. қазақ-орыс қарым-қатынастары тарихы	173
Әбденев А.Ж. Қайдауыл батыр Едігеұлы	175
Қалиев Д.Д. Қазақ хандығы жер-аумағының қалыптасуының кейбір мәселелері	178

ҮШІНШІ СЕКЦИЯ/ТРЕТЬЯ СЕКЦИЯ

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ, ДАМУЫ ЖӘНЕ ЖОЙЫЛУЫНЫҢ
ТАРИХИ-МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ/
ИСТОРИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ,
РАЗВИТИЯ И УПАДКА КАЗАХСКОГО ХАНСТВА

Әбжанов Х. Қазақ хандығының бастаулары мен тарихи дәуірі	182
Ван Сяофу, Нәбижан Мұқаметханұлы, Қазақтың орта ғасыр тарихы жөнінде жаңа ойлар	187
Атығаев Н.А. К вопросу о трактовке предистории образования Казахского ханства	191
Көкебаева Г.К. Қазақстандағы және Еуропа елдеріндегі сословиелік-өкілдік монархия: салыстырмалы талдау	199
Қаражан Қ.С., Құмғанбаев Ж.Ж. Мұхаммед Хайдар Дулатидің «Тарихи Рашиди» еңбегінің Қазақ хандығының тарихында алатын орны	201
Ковальская С.И. Территория и население Казахского ханства в описаниях Европейских авторов XV-XVII веков	204
Жүгенбаева Г. Халық ономастикасы - тарихи дерек көзі ретінде	208
Абдирайымова А.С., Мырзалы С.Қ. Көшпенділердің мемлекеттік құрудағы тарихи тәжірибесі және бүгінгі қазақ елі.....	212
Мажитова Ж.С. Вклад М.П. Вяткина в исследование национально-освободительного движения казахов под руководством бия-батыра Срыма Датова.....	215
Ташкенбаева Д.А. Аспекты образования казахского ханства в историографии российских исследователей	219
Ташкенбаев Т.Т. Особенности исторического развития духовной культуры Казахского ханства: история и современность	221
Жантелиева Н.Г. А.Н.Бернштам: истории Казахской ССР с древнейших времен до наших дней.....	223
Илхомов З.А., Яқобжанов Ж.Ж. Особенности политического развития казахской государственности: историографический анализ	225
Сабденова Г.Е. Профессор Д.И.Дулатова «шоқантанушы» ғалым	227
Буланов Е.О., Мухажанова Т.Н. Қазақ хандығының құрылуына қатысты жазба дерек мәліметтеріне тарихнамалық талдау	230

қолдайтын қазіргі зерттеушілердің басым көпшілігі К. Маркс методологиясы жетілдіру мен жанартуды, сондай-ақ ескірген догмалар, доктриналар мен идеологиялардан құтылуды қажет деп топшылайды. Алайда, қазіргі заманғы тарих ғылымына тән барлық түсінікті «эквилибристика» қарамастан, дәстүрлі және өзгерген нұсқасында да «формациялық тұрғы» әлі кеңінен қолданылып тапқан.

- 1 Алдабек Н. Тарихы талқыға толы Шыңжаң. – Алматы: Қазақ университеті, 2003. – 432 б.
- 2 Lowith K. Meating in History. – Chicago, 1957. - P. 1.
- 3 Ионов И.Н. Историческая наука: от «истинного» к полезному знанию // Общественные науки и современность. 1995. - № 4. – 10-17 стр.
- 4 Февр Л. Бой за историю. – Москва., 1991. - С. 541.
- 5 Морган Л.Г. Древнее общество, или исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации. - СПб., 1900. – С. 211.
- 6 Плетников Ю.К. Формационная и цивилизационная триады // Свободная мысль. - 1998. - № 3. – С. 105-109.

XVI ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ КӨРШІ ЕЛДЕРМЕН БАЙЛАНЫСЫ

Н.А.Тасқалиев

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
Қазақстан тарихы кафедрасының доценті,
тарих ғылымдарының кандидаты

Қазақ халқының тарихында XVI-XVIII ғасырлар аралығы ерекше кезеңдердің бірі болып табылады. Өйткені, осы кезеңде қазіргі Тәуелсіз Қазақстан Республикасының ірге тасы – Қазақ хандығы тарих сахнасына шығып, ұлттық сипаттағы мемлекетіміз пайда болып, қазақ халқы халық болып қалыптасып, ішкі және сыртқы саясатын белсенділікпен жүргізе бастады.

XVI ғасырдың басында Қазақ хандығы күшейіп – нығайды, сондықтан да күшейген мемлекет туралы хабар алыс – жақын көрші елдерге таралып, күллі Еуропаға дейін жетті. Өйткені, Қасым патшасында Қазақ хандығының батыстағы жер көлемі Еділ мен Жайыққа дейін кеңейіп, Еуропалық даласындағы ең қуатты мемлекетке айналды. Осындай мықты мемлекетпен одақтасуға қарай мемлекеттердің қайсысы болса да зәру еді.

XVI-XVIII ғғ. аралығындағы Қазақ хандығының көрші мемлекеттермен, соның ішінде іргелі Орта Азиямен, орыс елімен жасаған қарым-қатынасын зерттеудің бүгінгі таңда маңызы зор.

XV ғ. 70-ші жылдарынан бастап жаңадан тарих сахнасына көтерілген Қазақ хандығында ерлік кезеңі басталды. Хандықтың күшеюі XVI ғасырдың алғашқы ширектеріндегі Мауреннахр мемлекеттерімен, Моғолстанмен белсенді саясат жүргізуінен, Дешті Қыпшақтың көшпелі тайпалары үшін біртұтас шаруашылық кеңістіктің бір бөлігі – Сырдың орта ағысы бойын өзіне қайтару және қазақ тайпаларының этникалық территориясын біріктіру, жинақтау жолындағы күрестерінен көрінеді.

XVI ғасырдағы Қазақ хандығының көрші елдермен байланысы туралы ортағасырлық Шайбани әулетінің шығармаларында біршама құнды мағлұматтар кездеседі [1].

Дешті Қыпшақ билеушілерінің Сырдың орта ағысы бойы үшін Мауреннахрмен XVI-XVII ғасырлардан бергі уақыттан жүргізіліп келе жатқан күресі Қазақ хандығының тұсында да жалғасын тапты.

XVI ғасырдың алғашқы жылдары Орта Азияның саяси тарихында билеуші әулеттің ауысуы аймақтың түгелдей XVI ғасырдағы тарихына, оның көрші елдермен қарым-қатынастарына түбегейлі өзгерістер әкелді. Әсіресе, жаңа әулеттің Қазақ хандығымен қарым-қатынасы бұрынғы Темірхан әулеттің кезіндегі қатынастардан анағұрлым өзгеше, айрықша болды. Жаңа әулет – Шайбани әулетінің негізін қалаған Шайбанилер әулеті 1500-1504 жылдары Мауреннахрда биліктерін толық орнатқаннан кейін Қазақ хандығына байланысты өз саясатын түбірімен өзгертіп, жаңаша сипатқа көшірді. Сонымен қатар, ол қарым-қатынас арнайы, жоспарлы түрде жүргізіліп, экономикалық, әскери, діни және саяси-идеологиялық немесе құқықтық идеологиялық салаларды қамтыды [2].

Дешті Қыпшақ билеушілерінің Мауреннахрмен саяси қарым-қатынасында Сыр өңірінің Дешті Қыпшақ тайпалары үшін экономикалық, саяси-әкімшілік, діни-мәдени және әскери-стратегиялық мәні үлкен рөл атқарды. Қазақ хандығы құрылғаннан кейін Мауреннахрмен саяси қатынастың негізгі арқауына қазақ тайпаларының этникалық территориясын біріктіру міндеті де қосылды. Осы кезеңде батыстағы Мәскеумен де дипломатиялық байланыстар жолға қойыла бастады.

Қазақ хандығының көрші мемлекеттермен дипломатиялық байланыстарының бұл кезеңдегі басты маңыздылығы – тарих сахнасына жаңа ғана көтерілген Қазақ хандығының қарым-қатынастары Мауреннахрдағы Шайбанилер әулетімен, батыстағы орыс мемлекетімен саяси қатынас орнатуды сыртқы саясатты жүргізуде жасаған алғашқы қадамдарынан көрінеді.